

**СОЦИЈАЛНО ЗДРАВСТВЕНО СТАЊЕ БОРАЦА И ВОЈНИХ
ИНВАЛИДА СУБНОР-А СРБИЈЕ**

Предраг Јелача¹, Душанка Хавелка², Христо Анђелски³, Бранислав Поповић⁴, Андрија Мереник⁵,
Предраг Ђорђевић⁶, Александар Шћепановић⁷

**SOCIAL AND HEALTH STATUS OF VETERANS AND DISABLED
VETERANS OF SERBIAN AAVNLW**

Predrag Jelača, Dušanka Havelka, Hristo Andelski, Branislav Popović, Andrija Merenik, Predrag Đorđević,
Aleksandar Šćepanović

Сажетак

Борачко-инвалидска заштита спада у обавезе државе, као што је међународним прописима о правима ветерана из Другог светског рата прописано. Код нас је борачко-инвалидска заштита регулисана у више закона, а брига о остваривању права и стању социјалне сигурности спада у значајно подручје рада организације СУБНОР.

Циљ овог истраживања је унапређење социјално здравственог стања бораца и војних инвалида континуираном активношћу СУБНОР-а.

Подаци о социјално здравственом стању бораца прикупљају се на основу јединственог упитника. Ово је остварено вишегодишњом сарадњом Комисије за борачко-инвалидску заштиту са више од 50 градских и општинских одбора СУБНОР-а. Истраживање је реализовано од 2008. до 2014. године у 52 града и општине на подручју целе Републике Србије.

Анкетирано је 10.988 бораца НОР-а, потомака палих бораца и поштовалаца, а у значајном броју градова и општина, обухваћени су и учесници ратова из деведесетих

Summary

Veteran's protection belongs to responsibility of states, such as international laws on the rights of veterans from World War II prescribed. In our veteran's protection is regulated in several laws, and the rights and state of social security is one of the important area work of the Serbian organization Alliance of the Association of Veterans of National Liberation War (AAVNLW).

The aim of this research is to improve the social and health status of Veterans and Disabled Veterans through continuous activity AAVNLW.

Data on social and health status of Veterans and Disabled Veterans were collected on the basis of a questionnaire. This was accomplished through many years of cooperation between the Commission for Protection of Veterans and Disabled Veterans with more than 50 city and municipal board AAVNLW. The survey was conducted from 2008 to 2014 in 52 cities and municipalities in the whole territory of the Republic of Serbia.

¹ Прим. др Предраг Јелача, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Србије, Републички одбор, Комисија за борачко-инвалидску заштиту, Београд, Савски трг 9.

² Мр сц. Душанка Хавелка, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Србије, Републички одбор, Комисија за борачко-инвалидску заштиту, Београд, Савски трг 9.

³ Проф. др Христо Анђелски, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Србије, Републички одбор, Комисија за борачко-инвалидску заштиту, Београд, Савски трг 9.

⁴ Прим. др сц. мед. Бранислав Поповић, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Србије, Републички одбор, Комисија за борачко-инвалидску заштиту, Београд, Савски трг 9.

⁵ Андрија Мереник, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Србије, Републички одбор, Комисија за борачко-инвалидску заштиту, Београд, Савски трг 9.

⁶ Прим. др Предраг Ђорђевић, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Србије, Републички одбор, Комисија за борачко-инвалидску заштиту, Београд, Савски трг 9.

⁷ Прим. др Александар Шћепановић, Клинички центар Подгорица, Црна Гора.

година прошлог века. Од 8.576 обрађених анкета у 23,6% случајева (2.020) су особе женског пола. Особе старости 80 и више година чине 74% испитаника. Своје здравствено стање 56% анкетираних оценило је као лоше и врло лоше. Уочено је да од 730 анкетираних, старих 85 и више година, њих 402 (55,1%) је ограничено покретно, а њих 45 (6,2%) је непокретно. Од 6.839 анкетираних свих старосних група, њих 2.221 (32,5%) су са израженим ограничењима, док скоро свака друга особа, са 85 и више година, има озбиљних тешкоћа у одржавању личне хигијене. Нешто више од две петине анкетираних (42,4%) који су одговорили на питање о породичним приликама, живе у вишечланим домаћинствима. Преко 80% анкетираних бораца и потомака палих бораца своје материјално стање оценило је као добро и задовољавајуће. Регистровано је 2.342 (27,3%) захтева анкетираних за услугама помоћи у кући и 1.295 (15,1%) захтева за смештај у установе за пензионере и стара лица.

Обрадом и анализом добијених података, а посебно оствареном сарадњом са градским и општинским одборима СУБНОР-а, представницима здравствених и социјалних установа, представницима локалне самоуправе, у значајној мери су реализовани циљеви пројекта „Социјално-економски положај и здравствене потребе бораца и војних инвалида“. То је и основа за планирање активности борацких организација на свим нивоима, и за спровођење мера на побољшању социјалне сигурности, ефикасније здравствене заштите, пензијског и инвалидског осигурања и за делотворну сарадњу са надлежним државним институцијама и органима и установама на локалном нивоу у чију надлежност спада социјална и здравствена заштита бораца и војних инвалида.

Кључне речи: борци и војни инвалиди, социјална сигурност, Србија.

The surveying was 10,988 National Liberation War Veterans, descendants of martyrs and admirers, and in a significant number of cities and municipalities are covered by the participants of the wars of the nineties in XX century. In 23.6% of cases (2,020) were females of 8,576 processed questionnaires. Persons aged 80 and over accounted for 74% of respondents. His state of health of 56% of respondents rated it as bad and very bad. It was noted that of 730 respondents aged 85 and over, 402 of them (55.1%) had limited mobility, and 45 of them (6.2%) is immobile. Out of 6,839 respondents of all age groups, 2,221 of them (32.5%) are with severe limitations, while almost every other person with 85 years or more, have difficulties in maintaining personal hygiene. Slightly more than two-fifths of respondents (42.4%) who responded to the question on family circumstances, live in large families. Over 80% of respondents veterans and descendants of martyrs their material condition is rated as good and satisfying. Registered 2,342 (27.3%) require of veterans for support services at home and 1,295 (15.1%) requests for care in institutions for old people and pensioners.

Processing and analyzing the data obtained, particularly with the cooperation with city and municipal committees AAVNLW, representatives of health and social services, representatives of local government, are substantially realized goals of the project “Socio-economic status and health needs of Veterans and Disabled Veterans.” It is also the basis for planning the activities of veterans’ organizations at all levels, and to implement measures to improve social security, more efficient health care, pension and disability insurance, and for effective cooperation with state institutions and bodies and institutions at the local level responsible for the social and health care of war veterans and invalids.

Keywords: veterans and disabled veterans, social security, Serbia.

УВОД

Републички одбор Савеза удружења бораца Народноослободилачког рата Србије 1941–1945. и 1999. (СУБНОР) своју улогу, према социјалној сигурности бораца и војних инвалида, заснива на традицији Народноослободилачке борбе (НОБ), када је спасавање живота рањених бораца био приоритетни задатак. Рањени борци би залечили ране и враћали се у борбу, а после завршетка рата су наставили рад према преосталим способностима као ратни војни инвалиди. Број бораца и војних инвалида се годинама смањује, а њихове године се увећавају. Просечна старост им се креће од 86 до 95 година. У овим годинама дејством ратних последица и старосне доби расте број њихових обољења и имају све више потреба у одржавању здравственог стања и социјалне сигурности.

Борачко-инвалидска заштита спада у обавезе државе, као што је међународним прописима о правима ветерана из Другог светског рата прописано. Код нас је борачко-инвалидска заштита регулисана у више закона а брига о остваривању права и стању социјалне сигурности спада у значајно подручје рада организације СУБНОР-а.

У том циљу од 2008. године, започело је истраживање на тему. “Социјално економски положај бораца и војних инвалида“, уз финансијску подршку Министарства рада и социјалне политике, обезбеђену на основу пројекта на ову тему. Трајање истраживања, број бораца и војних инвалида укључених у истраживачки поступак и број места у којима се истраживање спроводи, зависи од средстава које Министарство додели на годишњем нивоу за ово истраживање, и кадровских услова општинских организација СУБНОР-а.

ЦИЉ РАДА

Циљ овог истраживања је унапређење социјално здравственог стања бораца и војних инвалида континуираном активношћу СУБНОР-а.

МЕТОД РАДА

Подаци о социјално-здравственом стању бораца прикупљају се на основу јединственог упитника. Упитником су обухваћене три групе питања: 1. старост, пол, услови становања, борачки статус; 2. здравствено стање, укључујући и податке о физичким способностима и степену зависности од туђе неге и помоћи и 3. породичне и социјалне прилике и материјално стање.

У првој фази истраживачког поступка учествују пројектом предвиђени општински или градски одбори СУБНОР-а. Они из реда својих чланова одређују борце који ће бити испитивачи и борце и војне инвалиде који ће бити испитаници. Поступак снимања социјално здравственог стања бораца и војних инвалида врши се на основу јединственог упитника у стамбеном простору испитаника.

Испитивачи и испитаници током одговора на питања у упитнику разговарају и о другим питањима и проблемима испитаника а испитивач их уписује на полеђини упитника. На такав начин одбор СУБНОР-а стиче више података о стању и проблемима испитиваних бораца и војних инвалида и може да им пружи бржу и адекватнију помоћ.

У даљем истраживачком поступку попуњени упитници се достављају Комисији за борачко-инвалидску заштиту РО СУБНОР-а на обраду и припрему Извештаја о социјално здравственом стању бораца и војних инвалида у општини или граду у којима је извршено испитивање. Комисија доставља Извештај одборима СУБНОР-а, у местима где је извршено испитивање заједно са раније попуњеним упитницима. Сврха Извештаја је да омогући овим одборима да планирају и спроводе мере заштите бораца и војних инвалида у свом граду и да, на основу података у попуњеним упитницима, сачини списак најугроженијих бораца којима је неопходна помоћ, и да се за те борце и војне инвалиде обраћају код надлежних стручних организација и органа локалне управе за помоћ у оквиру њихове надлежности.

Општинским и градским одборима СУБНОР-а се од стране Републичког одбора пружа помоћ и тиме што његова Комисија за борачко-инвалидску заштиту организује стручно методолошке скупове за више општина у којима је спроведено истраживање. На ове скупове позивају се и представници домова здравља, општинских односно градских служби за борачко-инвалидску заштиту, центара за социјални рад, геронтолошких центара и организације Црвеног крста.

Ова пракса се показала корисном због тога што се на тај начин стиче боља информисаност, сазна више података и оцена о стању и проблемима борачко-инвалидске заштите и успоставе непосреднији односи присутних учесника, битни за сарадњу на плану социјалне сигурности бораца и војних инвалида.

Овај елаборат је плод вишегодишње успешне сарадње Комисије за борачко-инвалидску заштиту са више од 50 градских и

општинских одбора СУБНОР-а на реализацији овог пројекта.

РЕЗУЛТАТИ

Истраживање је реализовано од 2008. до 2014. године у 52 града и општине на подручју целе Републике Србије. Анкетирано је 10.988 бораца НОР-а, потомака палих бораца и поштовалаца, а у значајном броју градова и општина, обухваћени су и учесници ратова из деведесетих година прошлог века.

1. Пол и старост анкетираних

Већину анкетираних чине учесници НОР-а и потомци палих бораца.

Због непотпуности података у достављеним упитницима, а делом и због грешака начињених приликом уноса и формирања електронске базе података, статистичком обрадом је обухваћено 8.576 (78%) анкетираних, од чега 2.020 (23,6%) особа женског пола (Табела 1).

Табела 1. Пол и старост анкетираних.

ПОЛ	Број анкетираних	Године живота					
		испод 80		80-84		85 и више	
		број	%	број	%	број	%
мушки	6556	1769	27.0	1023	15.6	3764	57.4
женски	2020	460	22.8	476	23.6	1084	53.6
Свега:	8576	2229	26.0	1499	17.5	4848	56.5

У старосној структури испитаника, 74% су особе старости 80 и више година, што је била циљна група овог пројекта. С обзиром на то да је ово истраживање реализовано током седам година, старосна структура анкетираних се мењала. Из године у годину је удео најстаријих испитаника (85 и више година) постепено растао па је њихово учешће у појединим срединама достигало до 90 процената.

Уносом расположивих података из попуњених упитника, по градовима и општи-

нама, у служби Републичког одбора СУБНОР-а формирана је електронска база података која, сем личних података са местом становања, адресом и бројем телефона, садржи податке о статусу у борачкој организацији, породичним и материјалним приликама, здравственом стању, функционалној способности, изабраном лекару, условима и могућностима коришћења услуга здравствених и социјалних служби.

2. Здравствено стање и социјална сигурност

Наведени подаци из анкетних упитника били су основа за опис стања и дефинисање врсте и нивоа здравствено-социјалних потреба, сагледавање породичних и других околности, повезаних са спремношћу борачких организација да на адекватан начин реагују и мобилишу потенцијале локалне заједнице, државних и стручних институција, на решавању актуелних проблема својих најугроженијих чланова.

Табела 2. Здравствено стање у односу на старост.

СТАРОСТ	Број одговора	Субјективна оцена здравственог стања					
		задовољавајуће		лоше		врло лоше	
		број	%	број	%	број	%
испод 80	2236	1199	53.6	906	40.5	131	5.9
80-84	1509	521	34.5	763	50.6	225	14.9
85 и више	4741	2014	42.5	2148	45.3	579	12.2
Свега:	8486	3734	44.0	3817	45.0	935	11.0

Уз оцену да је здравље лоше, анкетиране особе су наводиле два, три и више обољења, укључујући и оштећења слуха, последице повређивања и хируршких интервенција.

Функционалне способности оцењене су на основу података о могућностима кретања и самосталног одржавања личне хигијене. Ови параметри, као специфичне

2.1. Здравствено стање и коришћење здравствених услуга

Већина испитаника (8.486) дали су податке **о свом здрављу**, наводећи обољења и симптоме и дајући сопствену процену здравља. Тако је утврђено да 56 посто анкетираних своје здравствено стање оцењује као лоше и врло лоше. У срединама где су анкетирањем обухваћени претежно учесници НОР-а и потомци палих бораца, више од 75 посто је лошег здравственог стања (Табела 2).

компоненте здравља, допуњују већ описано лоше стање здравља и указују на директну повезаност са годинама живота. Као илустрација ове тврдње наводе се одговори 730 анкетираних старих 85 и више година, од којих је 402 (55,1%) ограничено покретних, а 45 (6,2%) непокретних (Табела 3).

Табела 3. Способност кретања.

СТАРОСТ	Број одговора	Ниво способности					
		очувана		ограничена		неповратна	
		број	%	број	%	број	%
испод 80	1286	1136	88.3	114	8.9	36	2.8
80-84	79	36	45.6	35	44.3	8	10.1
85 и више	730	283	38.8	402	55.1	45	6.2
Свега:	2095	1455	69.4	551	26.3	89	4.3

О способностима **самосталног одржавања личне хигијене** изјаснило се укупно 6.839 анкетираних свих старосних група, од којих је 2.221 (32,5%) са израженим огра-

ничењима, док скоро свака друга особа, са 85 и више година, има озбиљних тешкоћа у одржавању личне хигијене (Табела 4).

Табела 4. Способност самосталног одржавања личне хигијене.

СТАРОСТ	Број одговора	Ниво способности			
		потпуна		ограничена	
		број	%	број	%
испод 80	2195	1996	90.9	199	9.1
80-84	1311	852	65.0	459	35.0
85 и више	3333	1770	53.1	1563	46.9
Свега:	6839	4618	67.5	2221	32.5

Значајан је број бораца и војних инвалида који су навели проблеме у **коришћењу здравствене заштите**, као што су: лични трошкови за лекове, дуго чекање приликом посета код изабраног лекара, тешкоће при заказивању дијагностичких претрага и специјалистичких прегледа, одсуство контакта са теренским службама дома здравља (кућне посете, кућно лечење, посете патронажних сестара).

2.2. Социјално-економски положај

Ова област анализирана је на основу података о породичним приликама, материјалном стању и посебним социјалним потребама.

Нешто више од две петине анкетираних (42,4%) који су одговорили на питање о породичним приликама, живе у вишечланим домаћинствима, што је претпоставка за узајамну помоћ и солидарност. У групацији старијих од 80 година, њих 35 и више процената **живе сами**, а приближно исти број у двочланим старачким домаћинствима (Табела 5).

Табела 5. Породичне прилике и материјално стање.

Величина домаћинства	Број одговора	%	Материјално стање	Број одговора	%
самац	1551	22.5	добро	2955	38.9
двоје	2417	35.1	подношљиво	3134	41.3
три и више	2918	42.4	лоше	1504	19.8
Свега:	6886	100.0	Свега:	7593	100.0

Преко 80 посто анкетираних бораца и потомака палих бораца своје **материјално стање** оценило је као добро и задовољавајуће, па и у случајевима када су наводили сасвим скромне личне и породичне приходе. Ово је битан разлог одсуства ангажованости центара за социјални рад у ситуацијама када би њихова помоћ била драгоценна. На овај закључак указују и захтеви 2.342 (27.3%) анкетираних за **услугама помоћи у кући**, и 1.295 (15,1%) за смештај у установе за **пензионере и стара лица**.

Поред одсуства довољног ангажовања државних органа (задужених служби локалне самоуправе за борачку и инвалидску заштиту), ни одбори борачких организација нису били довољно активни да траже помоћ социјалних служби (центара за социјални рад, геронтолошких центара), вероватно и због непознавања права бораца и војних инвалида из ове области.

3. Сарадња са градским и општинским одборима

Од почетка реализације пројекта у Београду 2008. године, Комисија за борачко-инвалидску заштиту Републичког одбора СУБНОР-а остварила је непосредну сарадњу са Градским, а потом и општинским одборима СУБНОР-а на подручју Београда. У почетку се ова сарадња односила на помоћ општинским одборима у припремама и спровођењу анкетања у којем су активно учествовали чланови борачких организација преко месних одбора у Београду, а касније и на сарадњу са одборима СУБНОР-а из Новог Сада, Вршца, Шапца, Крагујевца, Ниша, Смедерева, Чачка, Бечеја, Руме, Врбаса, Вршца, Зрењанина, Крушевца, Александровца, Аранђеловца и др.

Свесни чињенице да се животне потребе грађана, а у конкретном случају бораца НОР-а и војних инвалида, посебно у области заштите и унапређења здравља и обезбеђења социјалне сигурности, на одговарајући начин могу сагледати и, у великој мери, задовољити и проблеми решавати, на

локалном нивоу, у контактима са градским и општинским одборима борачких организација инсистирало се на сарадњи са одговарајућим државним и друштвеним субјектима у контексту укупних обавеза локалне заједнице у односу на најстарије суграђане, како је то дефинисано у Националној стратегији о старењу из 2006. године.

Ова иницијатива је прво реализована у две општине на подручју Београда (Чукарица и Нови Београд). Тако је, поводом Међународног дана старих, првог октобра 2008. године, Одбор СУБНОР-а у сарадњи са организацијом Црвеног крста Нови Београд, организовао трибину, уз активно учешће представника општине, Центра за социјални рад, Дома здравља, Војно-медицинског центра, Удружења пензионера. Уз врло активно и аргументовано иступање представника наведених институција и организација, истакнута је спремност да свако, у оквиру својих обавеза и могућности, учини што више на помоћи члановима борачке организације. У пракси се показало да овако организован скуп може, организационо и садржински, бити модел сарадње одговарајућих институција и субјеката локалне заједнице на решавању актуелних питања и проблема најстаријих суграђана, посебно самохраних, ограничено покретних, непокретних и тешко болесних.

У току 2014. и у првој половини 2015. године Комисија за борачко-инвалидску заштиту Републичког одбора СУБНОР-а реализовала је саветовања по наведеном моделу у Крагујевцу, Новом Саду, Крушевцу, Шапцу и Бечеју.

На сваки од ових скупова позивани су представници градских и општинских одбора СУБНОР-а у којима је претходно извршено анкетање чланова борачких организација, и одбора са њиховог подручја у којима је планирано спровођење анкетања.

На састанак су позивани и, скоро сви су се одазивали позиву, представници локалне самоуправе, Центра за социјални рад, Дома

здравља, Геронтолошког центра, Црвеног крста.

Позваним учесницима састанка, уз претходно достављене позиве, достављано је и образложење сврхе састанка, уз прилог извештаја сачињеног након статистичке обраде и анализе података из упитника попуњених у току анкетирања.

Један од главних циљева, који је Републички одбор СУБНОР-а дефинисао 2008. године предлажући Министарству за рад, запошљавање и социјална питања, пројекат о потреби унапређења положаја бораца и војних инвалида, односио се на спровођење делотворних мера друштва, а посебно локалне заједнице на решавању актуелних потреба и проблема ове по много основа, врло осетљиве популационе групације. Ово је била подлога да се на овим скуповима расправља о стварним потребама бораца и војних инвалида. Учесници скупова су врло активно учествовали у расправама и високо оценили активности Републичког одбора СУБНОР-а.

На појединим од наведених скупова, посебно у Шапцу и у Бечеју (где су били и представници Врбаса), истакнути су и бројни проблеми учесника ратова на подручју бивше Југославије деведесетих година прошлог века, којима се Комисија за борачко-инвалидску заштиту СУБНОР-а Србије до сада није бавила.

На свим одржаним састанцима са градским и општинским одборима СУБНОР-а, истакнути су и примери активности које на плану социјалне сигурности остварују одбори СУБНОР-а као што су :

- У Крагујевцу, обилазак болесних бораца, помоћ рањеним и физички оштећеним борцима из ратова деведесетих година, набавка огрева и намирница самохраним борцима, повремене новчане помоћи, окупљање у простору Градског одбора, одржавање спомен обележја и значајних датума из свих ратова на подручју Крагујевачког округа и др;

- У Крушевцу је установљен списак са датумом рођења бораца којим Градски одбор СУБНОР-а тог дана честитком честита рођендан и једном у месецу позивају у Градски одбор борце чији је рођендан био у протеклих два месеца, организује посета болесним борцима, обезбеђује посете породицама бораца у случајевима смрти и обезбеђује им солидарну помоћ, и успостављена је сарадња са школама са именом бораца и др.;

- У Руми у сарадњи са Домом здравља остварује се програм превентивне заштите најстаријих бораца и сарадња са Геронтолошким центром;

- У Бечеју остварена је врло добра сарадња са Општинском службом за борачка питања и активно учешће начелника те службе са Општинским одбором СУБНОР-а, и помоћ борцима избеглицама.

- У свим одборима СУБНОР-а који су учествовали на одржаним скуповима прихваћени су предлози и договорена сарадња са учесницима из установа здравствене и социјалне заштите и организације Црвеног крста.

- У Аранђеловцу је успостављена врло прегледна евиденција свих чланова борачке организације по следећим обележјима: учесници НОР-а 1941–1945, ратни војни инвалиди, мирнодопски инвалиди, учесници ратова из деведесетих година прошлог века, потомци и симпатизери.

На основу примедба евидентираних приликом анкетирања, а посебно имајући у виду податке и предлоге учесника одржаних састанака у више градова и општина, **констатовано је:**

1. да многи одбори СУБНОР-а не располажу кадровским и материјалним, а неки ни просторним условима, за веће ангажовање на решавању социјално-здравствених проблема бораца;

2. да службе за борачко-инвалидску заштиту у скупштинама општина и градова у

већини случајева нису спремне да сарађују са одборима СУБНОР-а, чак ни кад се ради о најтежим случајевима здравствене и социјалне заштите;

3. да су многе услуге здравствене заштите борцима и војним инвалидима тешко доступне због ограничене покретљивости, заказивања прегледа на дуги рок, одсуства кућних посета здравствених радника...;

4. да борци и војни инвалиди који живе сами имају највећу потребу за кућном негом, за услугама помоћи у кући, набавке намирница, припремања obroka, набавке грева, зимнице;

5. да су због недовољних капацитета у домовима за стара лица и пензионере у појединим местима борци су принуђени да склапају неповољне уговоре о доживотном издржавању;

6. да борце и војне инвалиде који живе сами угрожава самоћа и недостатак помоћи од сродника, комшија, па и од борацке организације;

7. да већина бораца не користи услуге центара за социјални рад и геронтолошких центара зато што не познају садржаје њиховог рада и што сматрају да ове установе нису за њих, већ за најсиромашније грађане.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Анкетирањем скоро 11.000 преживелих бораца НОР-а, потомака палих бораца, војних инвалида, учесника ратова из деведесетих година прошлог века и других чланова борацких организација, обрадом и анализом добијених података, а посебно оствареном сарадњом са градским и општинским одборима СУБНОР-а, представницима здравствених и социјалних установа, представницима локалне самоуправе, у значајној мери су: реализовани циљеви пројекта „Социјално-економски положај и здравствене потребе бораца и војних инвалида“.

Остварен је бољи увид у стање и проблеме бораца и војних инвалида и основа

за планирање активности борацких организација на свим нивоима, и за спровођење мера на побољшању социјалне сигурности, ефикасније здравствене заштите, пензијског и инвалидског осигурања и за делотворну сарадњу са надлежним државним институцијама и органима и установама на локалном нивоу у чију надлежност спада социјална и здравствена заштита бораца и војних инвалида.

Све што је у оквиру овог пројекта у протеклих седам година урађено није само себи сврха, него подлога и подстицај за даље активности – како би се отклониле слабости и недостаци у функционисању борацких организација и оствариле позитивне промене.

На даљу континуирану и координирану активност организација СУБНОР-а на свим нивоима организованости требало би да подстакну следеће **препорукe**:

1. Да Републички одбор СУБНОР-а достави градским и општинским одборима овај извештај ради информисања свог чланства и органа власти на свом подручју ради бржег решавања проблема социјалне сигурности бораца и војних инвалида од стране надлежних органа и служби и обезбеђења средстава за рад градских и општинских одбора;

2. Да градски и општински одбори сачине листу најстаријих и, по више основа, најугроженијих бораца и војних инвалида и, у зависности од њихових потреба, доставе захтеве надлежним службама за давање приоритета решавању тих случајева;

3. Да градски и општински одбори образују комисије за борацко-инвалидску заштиту и да, поред бораца, у ове комисије укључе и представнике општинских служби за борацко-инвалидску заштиту, дома здравља, центра за социјални рад, Црвеног крста, школа које носе име бораца, удружења пензионера и других хуманитарних организација;

4. Да Комисија за борацко-инвалидску заштиту РО СУБНОР-а припреми упутства за комисије при градским и општинским

одборима о садржају и начину организовања појединих активности на унапређењу квалитета живота бораца и војних инвалида;

5. Да Комисија за борацко-инвалидску заштиту Републичког одбора личним ангажовањем и ангажовањем афирмисаних стручњака здравствене струке и из области социјалног рада у листу „Борац“ објављује своје прилоге од значаја за бољу обавештеност чланства борацких организација о условима и могућностима остваривања права бораца и војних инвалида.

6. Да градски и општински одбори СУБНОР-а настоје остварити сарадњу са установама социјалне и здравствене заштите, као и са надлежним установама и службама чија је обавеза да брину о потребама и проблемима бораца и војних инвалида.

У центрима за социјални рад и геронтолошким центрима постоје разноврсни садржаји рада са старим особама. За неке садржаје не треба много материјалних средстава већ добро осмишљене активности како стручних лица тако и старијих особа. Доказано је да се физичко и ментално стање старих побољшава њиховим ангажовањем у активностима хуманитарног карактера.

Уз помоћ и искуство ових установа, одбори Савеза бораца могу својим члановима обезбедити конкретне врсте помоћи. Проблем је што у ове активности нису укључивани борци због тога што већина њих не познаје садржаје рада ових установа и што сматрају да ове установе нису за њих, већ за најсиромашније грађане и што им се из ових разлога нису ни обраћали.

А управо у сарадњи са овим установама и установама здравствене заштите, одбори Савеза бораца могу обезбеђивати потребну помоћ најстаријим и најугроженијим борцима који живе у једночланом домаћинству, као што су: посете болесним особама са којим је успостављен контакт приликом попуне упитника, позив телефоном у случају болести, организовање друштвених

игара, сарадња са библиотекама, организовање испоруке obroka из кухиња геронтолошких центара по повољнијим ценама, организовање мерења шећера и притиска у просторијама општинског одбора, прославе значајних датума из историје НОБ-а у школама и установама које носе имена народних хероја (још увек нису у свим местима измењена њихова имена), формирање волонтерских тимова у којима би били ангажовани пензионисани просветни радници, судије, лекари, социјални радници, студенти учитељских и васпитачких факултета и факултета хуманистичких наука и др. За ове активности треба добра воља и осмишљена организација.

7. Да Републички одбор СУБНОР-а, у сталној сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борацка и социјална питања, у поступку припреме Закона о борацко-инвалидској заштити, обезбеди да се постојећа права бораца НОР-а не умањују.

Ако се проблеми бораца и војних инвалида односе на особе које су се током Другог светског рата бориле за слободу своје земље и које су своја права изборила не само за себе, већ и за све грађане, и да те особе сада имају 85 и више година, њима је потребна неопходна помоћ и разумевање.

Зато поред организације Савеза бораца и све надлежне службе и установе имају обавезу да ове проблеме социјално економског стања бораца и војних инвалида најозбиљније схвате и да дају приоритет њиховом решавању. За све њих је ово не само испит стручности већ и савести и хуманости.

Активности Републичког одбора СУБНОР-а Србије

Републички одбор је и ове 2015. године конкурисао код Министарства за рад, борацка и социјална питања са Пројектом „Унапређење социјалне сигурности бораца и војних инвалида“. Реализација Пројекта одвијаће се у општинама: Смедеревска Паланка, Велика Плана, Лозница, Крупањ, Владимирци, Богатић, Сомбор,

Бачка Паланка, Панчево, Врање, Прокупље, Сурдулица и Бујановац. Такође је планирано да се у Смедереву, Шапцу, Новом Саду и Врању одрже регионални састанци са представницима општинских одбора СУБНОР-а и надлежних стручних институција у систему социјалне и здравствене заштите и представницима надлежних служби у органима локалне самоуправе. У Београду, Новом Саду, Крагујевцу и Нишу предвиђено је одржавање састанака у вези са палијативном заштитом бораца и војних инвалида у терминалној фази болести.

Од овог пројекта се очекују позитивне промене у положају бораца и војних инвалида у области социјално-здравствене заштите интегрисаним деловањем социјалног и здравственог сектора како би се обезбедило да особе са смањеном могућности бриге о себи, а које су у исто време и саме, што дуже живе у свом природном амбијенту, што је препорука геронтолошке теорије и праксе.

Ови циљеви подразумевају и повећан оперативни рад општинских одбора СУБНОР-а на остваривању циљева пројекта и упостављање непосредне сарадње са представницима општинских органа управе надлежних за борачко-инвалидску заштиту, домова здравља, центара за социјални рад, удружења инвалида и пензионера, организације Црвеног крста и представника других хуманитарних организација.

Реализовање ових циљева се заснива на вишегодишњој успешној сарадњи Комисије за борачко-инвалидску заштиту РО СУБНОР-а Србије са више од 50 градских и општинских одбора СУБНОР-а на реализацији Пројекта који је спровођен ранијих година.

У 2015. години планиране су следеће активности:

1) Да Комисија за борачко-инвалидску заштиту РО СУБНОР-а припреми упутства за комисије при градским и општинским одборима о садржају и начину организовања појединих активности на унапређењу

квалитета живота бораца и војних инвалида;

2) Да Комисија за борачко-инвалидску заштиту Републичког одбора личним ангажовањем и ангажовањем афирмисаних стручњака здравствене струке и из области социјалног рада, у листу „Борац“ објављује своје прилоге од значаја за бољу обавештеност чланства борачких организација о условима и могућностима остваривања права бораца и војних инвалида.

3) Да се у Смедереву, Шапцу, Новом Саду и Врању одрже регионални састанци са представницима општинских одбора СУБНОР-а и надлежних стручних институција у систему социјалне и здравствене заштите и представницима надлежних служби у органима локалне самоуправе.

4) Да се у Београду, Новом Саду, Крагујевцу и Нишу одрже састанци у вези са палијативном заштитом бораца и војних инвалида у терминалној фази болести.

5) Да републички одбор СУБНОР-а достави градским и општинским одборима овај извештај ради информисања свог чланства и органа власти на свом подручју ради бржег решавања проблема социјалне сигурности бораца и војних инвалида од стране надлежних органа и служби и обезбеђења средстава за рад градских и општинских одбора.

6) Да градски и општински одбори сачине листу најстаријих и по више основа, најугроженијих бораца и војних инвалида, и зависно од њихових потреба, доставе захтеве надлежним службама за давање приоритета њиховом решавању.

7) Да градски и општински одбори образују комисије за борачко инвалидску заштиту и да, поред бораца, у ове комисије укључе и представнике општинских служби за борачко-инвалидска питања установа социјалне и здравствене заштите. Посебно је пожељно да се у њима ангажују стручњаци из ових установа који су у пензији и који имају велико стручно искуство и више слободног времена.

8) Републички одбор СУБНОР-а упутиће препоруку организацијама СУБНОР-а да на основу података из анкетних упитника, односно посебног упутства, успоставе евиденцију свог чланства, посебно учесника НОР-а и војних инвалида.

Посебан циљ активности организације СУБНОР-а треба да буде усмерен на ургентне социјално-здравствене потребе првенствено самохраних, непокретних, тешко болесних, функционално онеспособљених бораца и војних инвалида који се налазе у терминалној фази болести, уз поштовање достојанства ових особа и правовремене помоћи **да не буде касно.**

ЛИТЕРАТУРА

1. Поповић Б, Анђелски Х, Јелача П, Ђорђевић П, Мерник А: Здравствене потребе и социјално-економски положај бораца и војних инвалида у Србији. Здравствена заштита, 2014; 2: 6–10.
2. Поповић Б, Јелача П, Анђелски Х, Дурлевић З, Ђорђевић П, Мерник А: Социјално-економски положај и

здравствене потребе бораца и војних инвалида у Београду. Здравствена заштита, 2013; 2: 39–46.

3. Анђелски Х, Поповић Б, Дурлевић З, Ђорђевић П: Социјално-економски положај и здравствене потребе бораца и војних инвалида. Здравствена заштита, 2012; 1: 11–20. 2012–1 11–20

Контакт: Др Предраг Јелача, СУБНОР Србије, Београд, Савски трг 9, 0116643651,
e-mail: info@subnor.org.rs